

Список використаної літератури

1. *Гончаренко В.И.* Использование данных естественных и технических наук в уголовной судопроизводстве / В.И. Гончаренко. — К.: Вища шк.; Изд-во при Киев. ун-те, 1980. — 157 с.
2. *Клименко Н.* Криміналістическіє знання: природа і содержание / Н. Клименко, Р. Домбровский // Криміналістика і судебная експертиза. — К., 1995. — Вып. 47. — С. 3–10.
3. *Клименко Н.* Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів / Н. Клименко, О. Клевцов // Право України. — 1998. — № 1. — С. 95–103.

І. Тульчій, здобувач, нач. відділу

Сосницьке райуправління юстиції в Чернігівській області

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Розглядається питання щодо необхідності криміналістичного забезпечення виконавчої служби, законодавчого та організаційного удосконалення.

Посилення значення державної виконавчої служби в економічному та соціальному житті країни робить її більш вагомю в системі правоохоронних органів України.

Завданням державної виконавчої служби, яка входить до системи МЮ України, є здійснення примусового виконання виконавчих документів судів, третейських судів, наказів господарських судів, постанов органів, уповноважених розглядати справи про адмінправопорушення, виконавчих написів нотаріусів тощо відповідно до законів України.

Питання теорії й практики застосування криміналістичних знань в роботі правоохоронних органів (криміналістичного забезпечення) були предметом розгляду багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних вчених-криміналістів, зокрема: Т.В. Авер'янової, Р.С. Белкіна, В.П. Бахіна, А.І. Вінберга, Т.В. Варфоломеевої, В.Г. Гончаренка, Л.Г. Грановського, В.І. Громова, А.В. Іщенка, Н.І. Клименко, В.А. Колесника, В.К. Лисиченка, О.Р. Михайленка, О.Р. Россінської, М.В. Салтєвського, М.Я. Сегая, В.Ю. Шепітька, І.І. Кочутіч та інших. Проте праці цих вчених здебільшого були присвячені використанню криміналістичних знань в кримінальному процесі, а така сфера діяльності, як державна виконавча служба, залишилася поза увагою провідних фахівців в галузі криміналістики. На даний час в роботі державної виконавчої служби

виникає негайна потреба в застосуванні криміналістичних знань, а також техніко-криміналістичних засобів.

Під криміналістичним забезпеченням розуміють системи криміналістичних знань і заснованих на них навиків та умінь працівників використовувати наукові криміналістичні рекомендації, застосовувати криміналістичні засоби, методи і технології їх використання з метою попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів.

Поняття криміналістичного забезпечення, котре до сьогодні розроблялося в межах науки криміналістики, здебільшого торкається суспільних відносин, пов'язаних з проблемами діяльності органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, що уповноважені здійснювати виявлення, розкриття й розслідування злочинів. Такі відомі вчені, як Р.С. Белкін, О.Ф. Волинський, З.І. Кірсанов, В.Г. Коломацький, В.Л. Лохов, П.Т. Скорченко розглядали питання криміналістичного, техніко-криміналістичного забезпечення лише окремих видів правоохоронної діяльності — з розкриття та розслідування злочинів. Н.А. Фоченкова дослідила питання криміналістичного забезпечення адміністративного провадження. На основі аналізу ґрунтовних праць відомих вітчизняних вчених В.Г. Гончаренка, А.В. Іщенко, В.Ю. Шепітька та низки інших зроблено висновок про те, що криміналістика має своїм завданням забезпечення не лише кримінального та цивільного судочинства, а й інших видів правоохоронної діяльності, й виконавчої служби зокрема. Останній аспект проблеми не має свого належного наукового опрацювання, що й зумовлює потребу розробки обраної теми.

Проте в науковій літературі діяльність виконавчої служби висвітлюється сьогодні в обмеженій формі. З боку законодавчої влади їй приділяється мало уваги, немає конкретизуючих вказівок і в системі міжнародно-правових актів. Але це зовсім не свідчить про другорядну роль виконавчої служби в системі юридичних установ та у сфері здійснення юридичної практики. Цю службу слід відносити до правоохоронних органів нашої держави, на які покладено специфічні завдання відповідно до виконуваних ними функцій виконання рішень судів, постанов органів, уповноважених розглядати справи про адмінправопорушення, та інших органів.

Значна кількість виконавчих дій, віднесених до повноважень державних виконавців, пов'язана із потребою застосування криміналістичних знань. Сьогодні низка положень криміналістики за своєю теоретичною і практичною значимістю вийшли далеко за межі однієї

галузі науки. Це криміналістична ідентифікація і діагностика, криміналістична експертиза і тактика використання спеціальних знань, техніко-криміналістичні прийоми і засоби тощо. Криміналістика на даний час перейшла в нову якість і трансформувалася в систему універсальної науки, досягнення якої реалізуються не тільки в оперативнорозшуковій, експертній, слідчій діяльності. Криміналістичні знання широко використовують в прокурорському нагляді, в судовому провадженні, в захисті у кримінальних та представництві в цивільних справах, в господарській діяльності, при аналізі умов договору і цінних паперів, а також в інших суспільних відносинах та формах юридичної діяльності [8].

Йдеться не про механічне перенесення всіх рекомендацій криміналістики в діяльність з регулювання суспільних відносин, а про творче використання положень криміналістики. Криміналістичні знання, що інтегровані в цивільний або арбітражний процес, в банківську діяльність або виконавчу діяльність, набувають нових якостей, але не перестають бути криміналістичними, як не втрачають своєї математичної природи та підкоряються законам математики математичні методи досліджень, що використовуються в будь-яких галузях знань. Сліди підроблення шляхом підчистки та дописування в документі, що потрапив в адміністративно-правову сферу чи сферу банківської діяльності, або подані державному виконавцю для їх виконання, нічим не відрізняються від таких слідів у документах, з використанням яких викрадено грошові кошти і через що вони потрапили у сферу кримінально-правових інтересів. Ці сліди за потреби вивчатимуть криміналісти і не існує адміністративного чи банківського слідознавства, цивільно-правового авторознавства, виконавчого почеркознавства тощо. Адже багато які з юридичних професій пов'язані з наявністю у виконавців вищої юридичної освіти, а остання зумовлює потребу обов'язкового отримання криміналістичних знань, до того ж знань науки криміналістики, а не тільки адміністративного права з криміналістичним спрямуванням чи цивільно-процесуального права з урахуванням можливості застосування криміналістичних знань.

Наукова природа криміналістичного забезпечення виконавчої діяльності не є органічною частиною науки криміналістики у традиційному трактуванні її предмета й структури. Загальним завданням його є розробка й впровадження в діяльність державних виконавців криміналістичних рекомендацій. Криміналістичне забезпечення цього виду діяльності знаходиться на межі криміналістики, виконавчої діяль-

ності, а конкретніше, управління діяльністю виконавчих органів. Для розв'язання специфічних завдань виконавчих органів треба розробляти спеціальні криміналістичні прийоми й модифіковані до їх потреб криміналістичні засоби. Незалежно від призначення, ці засоби і прийоми мають розроблятися на єдиній теоретичній та методичній криміналістичній основі. Такого роду наукові розробки входять до завдань криміналістики і не повинні перекладатися на інші спеціальні дисципліни, для яких не є властивим дослідження техніко-криміналістичних або ж тактико-криміналістичних проблем. Криміналістичне забезпечення виконавчої діяльності має науковий, практичний та навчальний аспекти.

Криміналістичне забезпечення діяльності державного виконавця полягає, насамперед, в забезпеченні його тими техніко-криміналістичними засобами й в знанні тих способів і методів роботи з ними, які найбільшою мірою здатні забезпечити виконання завдань, що стоять перед ним і пов'язані з виконанням його функцій. Це можуть бути: техніко-криміналістичні засоби дослідження документів з метою виявлення можливих слідів їх підробки; оптичні прилади як пристрої для розширення чутливості людського ока, що допомагають збільшити зображення чи побачити ті ознаки об'єктів, які не сприймаються зором внаслідок їх малих розмірів. Мається на увазі комплекс технічних засобів та автоматизованих обліків і інформаційних систем, необхідних для реалізації криміналістичних знань і навичок з метою встановлення, фіксації, дослідження та використання доказової інформації для повного, об'єктивного та своєчасного виконання виконавчих документів.

Для діяльності виконавчої служби особливістю є використання сучасних комп'ютерних (автоматизованих) систем, автоматизованих інформаційно-пошукових систем тощо. Реалізацію цього напряму криміналістичного забезпечення та ефективного впровадження сучасних техніко-криміналістичних та інших технічних засобів у діяльності державної виконавчої служби необхідно, перш за все, спрямовувати на забезпечення навчальних закладів відповідними технічними засобами для належної підготовки кадрів. Це дозволить зменшити період адаптації випускників навчальних закладів і підготувати співробітників державної виконавчої служби, які зможуть виконувати покладені на них завдання та функції. Сучасна виконавча практика й результати проведеного опитування державних виконавців свідчать про те, що такі техніко-криміналістичні засоби в розпорядженні більшості державних виконавців відсутні.

Для того, щоб здійснювати виконавчу діяльність на професійній основі, суб'єкт такої діяльності крім відповідності вимогам компетенції повинен відповідати й певним вимогам, які визначають його компетентність, кваліфікованість [8].

Використання криміналістичних знань в діяльності виконавчої служби може бути втіленим в декількох формах. Державний виконавець повинен мати певний комплекс спеціальних знань у галузі криміналістики. Першою і найбільш поширеною формою використання криміналістичних знань має бути їх безпосереднє використання самим державним виконавцем під час виконання його виконавчих функцій, пов'язаних з потребою дослідження різноманітних документів (виконавчі листи, накази, постанови, виконавчі написи нотаріусів тощо). Так, в ході проведення виконавчих дій по багатьом виконавчим документам немайнового характеру (в основному, це стосується виселення, вселення, відібрання дитини, незаконне зайняття земельної ділянки тощо) виникає необхідність в їх фіксації.

Статтю 11 п. 14 Закону України “Про виконавче провадження”, передбачено застосування під час проведення виконавчих дій відеозапису, фото- і кінозйомки, але в подальшому по даним питанням ні в законодавстві, ні в спеціальній літературі немає будь-яких роз'яснень [2, 4].

Так, при виконанні завдань державний виконавець досить часто зустрічається з необхідністю огляду різних документів і їх попереднього дослідження. Для цього йому потрібні спеціальні знання спеціаліста, який може допомогти виявити ознаки підробки документів (витравлення, виправлення, дописування, зміни тощо).

В ході проведення опису майна боржника державному виконавцю необхідні спеціальні знання в галузі будівництва, мистецтвознавства з метою правильного описування ознак будівель, приладів побуту, транспортних засобів, картин, антикваріату, виробів із дорогоцінних металів, тварин, земельних ділянок тощо. Під час проведення вказаної виконавчої дії виникає необхідність в застосуванні криміналістичних засобів для огляду, вимірювання, фіксації об'єктів (луп, лінійки, метра, рулетки, фотоапарата, відеокамери, відео-кіно апаратури).

Виникає потреба в зверненні за допомогою до більш кваліфікованих фахівців в галузі криміналістики, якими є спеціалісти судово-експертних установ чи криміналістичних підрозділів. Консультація — це науково обґрунтована порада, яку дає спеціаліст. Окрім того, особливе місце в опосередкованому застосуванні криміналістичних знань

займають консультації довідкового характеру. Довідкові дані — відомості про факти, які містяться в спеціальній літературі, довідниках, інструкціях, положеннях, статутах, номенклатурних документах тощо можуть бути отримані державним виконавцем від спеціаліста в галузі криміналістичного дослідження документів [7, 9].

Нарешті, коли виникає потреба в спеціальних знаннях при дослідженні об'єктів, призначається експертиза.

Статтею 13 згаданого Закону та п. 2.9 “Інструкції з організації примусового виконання рішень” передбачено, що для з'ясування та роз'яснення питань, що виникають під час здійснення виконавчого провадження, необхідні спеціальні знання, державний виконавець з власної ініціативи або за заявою сторін призначає своєю постановою експертизу [2, 4]. Він залучає експерта (у разі необхідності — кількох експертів), а для оцінки майна — суб'єктів оціночної діяльності — суб'єктів господарювання.

Практика свідчить, що необхідність в призначенні експертиз виникає з метою дослідження бухгалтерських документів та інших документів (почеркознавча, судово-бухгалтерська), документів, які надаються судами, органами, уповноваженими розглядати справи про адмінправопорушення, нотаріусами тощо (почеркознавча), при описі житла та земельних ділянок (будівельна), описування приладів побуту, транспортних засобів (товарознавча), картин, антикваріату (мистецтвознавча) тощо.

Як експерт або спеціаліст може бути запрошена будь-яка дієздатна особа, яка має необхідні знання, кваліфікацію та досвід роботи у відповідній галузі. Експерт (або спеціаліст) зобов'язаний надати письмовий висновок, а суб'єкт оціночної діяльності — суб'єкт господарювання — письмовий звіт з питань, що містяться в постанові державного виконавця, а також надати усні рекомендації щодо дій, які виконуються за його присутності. За відмову без поважних причин від надання висновку чи за надання висновку, що містить завідомо неправдиві відомості, експерт несе кримінальну відповідальність (ст. 384 ККУ), про що він має бути попереджений державним виконавцем. Збитки, завдані сторонам внаслідок видачі такого висновку, підлягають відшкодуванню в порядку, встановленому законом. За недостовірну чи необ'єктивну оцінку майна суб'єкт оціночної діяльності — суб'єкт господарювання несе відповідальність у порядку, встановленому законом, а оцінювач — кримінальну відповідальність, про що він має бути попереджений державним виконавцем.

Слід зазначити, що криміналістичне забезпечення діяльності державної виконавчої служби повинно передбачати: 1) системний характер (розробка відповідних криміналістичних рекомендацій, концепцію криміналістичної освіти (підготовка кадрів) і відповідне технічне та інформаційне забезпечення процесу реалізації на практиці криміналістичних знань); 2) підвищення ефективності діяльності державної виконавчої служби шляхом постійного аналізу її діяльності та проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень;

3) необхідність криміналістичної освіти та відповідної підготовки та перепідготовки кадрів державної виконавчої служби, спрямованих на одержання сучасних наукових досягнень.

Питання криміналістичного забезпечення діяльності державної виконавчої служби України недостатньо розроблені. Вважаємо, що навчальні та робочі програми юридичних вузів повинні мати спеціалізацію виконавчої служби. Вони повинні враховувати функції державної виконавчої служби та надавати відповідні криміналістичні знання, що необхідні для виконання їх обов'язків. Концепція спеціальної юридичної освіти повинна забезпечувати необхідні юридичні знання і максимальну можливість державним виконавцям орієнтуватися в обстановці і умовах роботи, бути адаптованими до різних змін поведінки боржників (фізичних, юридичних осіб) у сфері виконавчої діяльності.

Список використаної літератури

1. Закон України “Про державну виконавчу службу” від 24.03.1998 р. № 202/98-ВР // Виконавче провадження. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — С. 63–75.
2. Закон України “Про виконавче провадження” від 21.04.1999 р. № 606-XIV (в редакції закону від 04.11.2010 р. № 2677-VI) // Виконавче провадження. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — С. 63.
3. Закон України “Про виконавче провадження” від 21.04.1999 р. № 606-XIV / За ред. С.Я. Фурса. — К.: КНТ, 2008. — С. 256–264.
4. Інструкція з організації примусового виконання рішень затверджена наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5. — К.: Українська правова інформація, 2012.
5. Конституція України від 28.06.1996 року з останніми змінами // ВВР, режим доступу: <http://zakonl.rada.gov.ua>.
6. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т.В. Аверьяновой, Р.С. Белкина. — М.: Новый юрист, 1997. — 399 с.
7. Меленевська З.С. Судово-почеркознавча експертиза: навч.-метод. посіб. / З.С. Меленевська, Є.Ю. Свобода, А.І. Шаботенко; за ред. І.П. Красюка. — К.: Укр. центр духовн. культури, 2007. — 280 с.
8. Пінчук Н.І. Теоретичні та правові питання і практика криміналістичного забезпечення діяльності нотаріату: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2008. — 21 с.

9. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Ю. Шепітька. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. — 728 с.

Резюме

Рассматриваются задачи криминалистического обеспечения исполнительного производства, его виды и значения, необходимость правового и организационного усовершенствования.

Summary

We consider the problem of forensic support enforcement proceedings, his views and values, the need for legal and institutional improvements.

В.П. Корж, доктор юрид. наук, професор

Харківський національний університет внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА В СУДІ

Важливе місце в системі доказів займає висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних та інших спеціальних знаннях. В юридичній літературі проблеми призначення експертизи, структури, змісту висновку та його доказове значення були предметом наукових досліджень. Зокрема, в наукових працях Т.В. Авер'янової, Л.Ю. Ароцкера, Р.С. Белкіна, В.Г. Гончаренко, О.О. Ейсмана, Ю.Г. Корухова, Н.І. Клименко, Н.П. Майліс, В.К. Лисиченка, Л.І. Петрухіна, М.Я. Сегая, І.Я. Фрідмана, О. Р. Шляхова та інших. Сучасні тенденції розвитку експертної науки і практики, новий Кримінальний процесуальний кодекс України потребують удосконалення криміналістичного обґрунтування й доказового значення висновку експерта в суді.

Відповідно до вимог ст.ст. 243, 244, 332 КПК України, експертиза може бути призначена:

- стороною обвинувачення, тобто слідчим, прокурором за наявністю підстав для призначення експертизи;
- слідчим, прокурором за клопотанням підозрюваного, його захисника;
- слідчим, прокурором за клопотанням потерпілого, його представника;
- стороною захисту, тобто підозрюваним, його захисником самостійно на договірних умовах, у тому числі для проведення обов'язкової експертизи;